

DÎVÂN-I ŞEMS-İ TEBRÎZÎ¹

Tevfik Sübhânî

Çev. Çetin KASKA

İstanbul Üniversitesi/ Edebiyat Fakültesi/ Fars Dili ve Edebiyatı Bölümü/
çetinkaska@hotmail.com

Makale Bilgileri	ÖZ
<p>Makale Geçmişi Geliş: 02.04.2019 Kabul: 24.07.2019 Yayın: 27.12.2019</p>	<p>Dîvân-ı Şems-i Tebrîzî: Dîvân-ı Kebîr, Külliyyât-i Şems-i Tebrîzî veya Gazeliyyât-i Şems adlarıyla da anılan Mevlânâ'nın Mesnevî adlı eseri dışındaki şiirlerinden oluşmaktadır. Mevlevîler bu kitaba Dîvân-ı Kebîr adını vermişlerdir. Gazel nazım şekliyle yazılmış olmasına rağmen Mevlânâ, Dîvân-ı Kebîr'in bazı şiirlerini kıta olarak adlandırmıştır. Bazılarını da kaside olarak yâd etmiştir. Dîvân'da yer alan gazellerin hepsi Farsça'dır. Arapça, Yunanca ve Türkçe beyitler de yer almaktadır. Dîvân-ı Şems-i Tebrîzî'deki şiirler Mevlânâ'nın heyecan ve coşkusunun neticesidir. Bu şiirlerdeki temel konulardan birisi arifin asıl vatanına duyduğu şevktir. Dîvân-ı Kebîr'in doğrudan doğruya bir muhatabı yoktur. Dîvân-ı Şems-i Tebrîzî'nin en eski nüshası Konya'da bulunan Mevlânâ Müzesi'nde yer almaktadır. İki ciltten oluşan bu nüshayı kâtip Hasan b. Osman Mevlevî h.768-770 yılları arasında kaleme almıştır. Genellikle günümüzde bu nüsha esas alınarak Dîvân-ı Şems-i Tebrîzî hazırlanmıştır. Bu makale İran'da yayınlanan Dânişnâme-i Cihân-i İslâm adlı eserde geçen "Dîvân-ı Şems-i Tebrîzî" maddesinin tercümesidir.</p>
<p>Anahtar Kelimeler: Dîvân-ı Şems-i Tebrîzî Dîvân-ı Kebîr Mevlânâ Farsça</p>	

1 Dânişnâme-i Cihân-i İslâm, "Dîvân-ı Şems-i Tebrîzî" c.18, Tahran, 1392 başlıklı makalenin Türkçe çevirisidir.

Bu çalışmada Dîvân-ı Şems-i Tebrîzî hakkında bilgi verilmiş ve bu eserin kimler tarafından daha sonra hazırlandığına değinilmiştir.

The Dîvân of Şems-i Tebrîzî

Article Info

Article History

Received: 02.04.2019

Accepted: 24.07.2019

Published: 27.12.2019

ABSTRACT

Dîvân-ı Şems-i Tebrîzî (The Dîvân of Şems-i Tebrîzî); consists of the poems of Mawlana which do not take place in his poetry book of Mathnawi. They are known as Dîvân-ı Kebîr (Great Divan), Külliyyât-i Şems-i Tebrîzî (The Collection of Şems-i Tebrizi) or Gazeliyyât-i Şems (The Songs of Şems). This book was named Dîvân-ı Kebîr by Mawlawis. Though gazel was written in the form of poetry, Mawlana named some poems of Dîvân-ı Kebîr as 'kita'(quartets) and some others as "kaside". All of the gazelles in the Dîvân are in Persian language, though there are also some couplets in Arabic, Greek, and Turkish. The poems in the Dîvân-ı Şems-i Tebrîzî reveal the excitement and enthusiasm of Mawlana. One of the basic topics in these poems is the eagerness that the wiseman feels for his original country (paradise). There is no any direct address in the Dîvân-ı Kebîr. The oldest copy of Dîvân-ı Şems-i Tebrîzî is found in the Mawlana Museum in Konya. This copy was written by the scribe Hasan b. Osman Mevlevî between the years 768-770 AH. Generally, today based on this copy, a work called Dîvân-ı Şems-i Tebrîzî was prepared. This article is the translation of the article "Dîvân-ı Şems-i Tebrîzî" in the Iran Dânişnâme-i Jihân-i İslam. In this study, information was given about Dîvân-ı Şems-i Tebrîzî and it was mentioned by whom it was prepared later.

Keywords:

Dîvân-ı Şems-i Tebrîzî

Dîvân-ı Kebîr

Mawlânâ

Persian

Dîvân-ı Şems-i Tebrîzî: Dîvân-ı Kebîr, Külliyyât-i Şems-i Tebrîzî veya *Gazeliyyât-i Şems*, Mevlânâ Celâleddîn Muhammed Mevlevî'nin (ö.672) *Mesnevî* adlı eseri dışındaki şiirlerini içermektedir. Mevlânâ hanedanı ve Mevlevî silsilesi bu kitaba *Dîvân-ı Kebîr* adını vermişlerdir. (Mevlevî, 1387, (Nşr. Muhammed Şeffî'i Kedkenî) c.1, s.43) Ancak Mevlânâ bu kitaptaki bazı şiirlerde yar ve muradı olan Şems-i Tebrîzî'den bahsettiği için *Gazeliyyât-i Şems* adıyla meşhur olmuştur. (Mevlevî, c.3, s. 2, 469) Gazel nazım şekliyle yazılmış olmasına rağmen Mevlânâ, *Dîvân-ı Kebîr*'in bazı şiirlerini kıta olarak adlandırmıştır. (Mevlevî, 1386, c.1, 57; Mevlevî, 1355, c.4, s.100) Bazılarını da kaside olarak yâd etmiştir. (Mevlevî, 1386, c.2, s.1066; Mevlevî, 1355, c.1, s.36) Mesnevi nazım şekliyle yazılan şiirler de *Dîvân-ı Kebîr*'in gazelleri içerisinde yer almaktadır. (Mevlevî, 1386, c.2, 974; Mevlevî, 1355, c.4, s.176) Hatta bu eserde gazel tarzında yazılan hikâyeler de bulunmaktadır. (Mevlevî, 1386, c.2, s.1374; Mevlevî, 1355, c.3, s.7-9) Şüphesiz Mevlânâ coşkunculuk ve kararsızlık sebebiyle gazellerini Şems-i Tebrîzî adıyla yâd etmiştir. Fürûzânfer'e göre (Fürûzânfer, s.149) Mevlânâ "sürekli gözünü sebebe değil de sebep olana yoğunlaştırmıştır." Şems'in telkini neticesinde ve onun aşkından ilham aldığı için şiirlerini onun adıyla yâd etmiştir. (Zerrînkûb, c.1, s.107) Elbette bütün şiirleri Şems adına değildir. Bazıları Selâhaddîn Zerkûb, (Mevlevî, 1386, c.1, s.408, 830, 873) Hüsâmeddîn Çelebî (Mevlevî, c.1, s.26, 42) veya Mevlânâ'nın dost ve müritleri hakkındadır, ama bu şiirlerin toplamı yüz gazelden fazla değildir. (Mevlevî, 1387, c.1, s.45) Mevlânâ'nın basılı veya elyazması *Dîvân* nüshalarında Cemâleddîn Abdurrezzâk-i İsfahânî (ö.588), Enverî (ö.583) ve Şemseddîn Tebesî (ö.624) gibi şairlere ait beyitler ile Şems-i Mağribî ve Şems-i Maşrikî gibi Şems mahlasını kullanan şairlere ait 230 gazelden fazla şiir bulunmaktadır. Mevlânâ'nın oğlu Bahâeddîn Sultân Veled'e ait 27 gazel de *Dîvân-ı Kebîr*'de yer almıştır. (Fürûzânfer, s.150) Mevlânâ, Hanefi olmasına rağmen Safevî döneminde onu Şîa mezhebine bağlı göstermek için kendisine bazı gazeller nisbet edilmiştir. (Safâ, c.3, s.469) Nadiren de olsa *Dîvân-ı Şems-i Tebrîzî*'de Hâmûş, Hamûş, Hamiş veya bunlara benzer

kelimeler mahlas olarak kullanılmıştır. (Zerrînkûb, c.1, s.107; Mevlevî, 1387, c.1, s.44) *Dîvân-ı Şems-i Tebrîzî*'de yer alan gazellerin hepsi Farsça'dır. *Dîvân*'ın hacmine oranla Arapça şiirler ve içlerindeki mülemmalar azdır. (Mevlevî, 1384, s.41) *Dîvân*'da Yunanca ve Türkçe birkaç beyit de yer almaktadır. (Louis, s.316-17; Mâhyâr Nevâbî, s.688-89)² *Dîvân-ı Kebîr*, her biri bir aruz kalıbından oluşan 21 *Dîvân-ı Gazeliyyât* ve bir *Mecmû'a-i Rubâ'îyyât*'an meydana gelmiştir. (Gölpınarlı, s.460) Muhtemelen Mevlânâ hanedanı sema esnasında okunacak gazelleri daha kolay bulabilmek için *Dîvân*'ı aruz veznine göre düzenlemiştir. (Mevlevî, 1387, c.1, s.44) *Dîvân-ı Şems-i Tebrîzî*'deki bu asıl tertip en makbul kabul edilen *Dîvân* tashihi olan Bediüzzamân Fûrûzânfer'in tashihinde karmakarışık hale gelmiştir. Eskiden *Dîvân-ı Kebîr* edebiyat dostları ve şiir sevenler arasında revaçta olmadığından *Dîvân*'da Mevlânâ'ya ait olmayan, ama onun adıyla meşhur olan sadece birkaç gazel şöret bulmuştur, ancak tekkelerde ve sûfî halkalarında *Mesnevî*'nin yanında Mevlânâ'nın gazellerinden de istifade eden bir grup bulunmuştur. (Mevlevî, 1384, (Nşr. Şefî'i Kedkenî) s.28) Son dönemlerde *Dîvân-ı Kebîr* yeniden şöret bulmuştur. *Dîvân-ı Şems-i Tebrîzî*'de bir çelişki veya uygunsuzluk yoktur. Mevlânâ, *Dîvân*'ındaki gazellerde belirli bir fikir ve düşünce çerçevesinde duygularını ifade etmiştir. (Mevlevî, c.1, s.47) *Dîvân-ı Şems-i Tebrîzî*'deki şiirler Mevlânâ'nın heyecan ve hislerinin neticesidir. Bu şiirlerdeki asıl konulardan birisi arifin asıl vatanına duyduğu şevktir. (Mevlevî, c.1, s.44-45) Bu şiirlerde insan sadece olgunluk özelliği sebebiyle övülmektedir. (Mevlevî, c.1, s.63) Mevlânâ'nın şairlik gibi bir amacı yoktur ve *Dîvân-ı Şems*'teki şiirleri söylerken kendisini ve hatta şiiri bile unutmuştur. (Mevlevî, 1384, s.41, 47) Ölüm, hayat, mahşer, ezel, ebed ve aşk gibi kavramlar *Gazeliyyât-i Şems*'te yer alan şiirlerin mayasında bulunmaktadır. Bu şiirlerde kendinden geçme hali yer almaktadır. Mevlânâ şiirdeki soyut manaların çoğunu kendi duygusal toprağında ve kendi has tasvirleriyle ifade etmektedir. O yüzden *Dîvân-ı Mevlânâ*'daki şiir tasvirinde, teşhis mümtaz ve seçkindir. (Mevlevî, 1384, s.18-21)

---

2 Bu iki yazar Mevlânâ'ya ait kafiyesi Yunanca olan bir gazel şerh etmişlerdir.

Mevlânâ bazen gazellerdeki aruz ölçüsünün sıkışıklığından dert yanmaktadır. (Louis, s.330) Mevlânâ değişik aruz ölçülerinden istifade etmiştir. Bunlardan çoğu hızlı ve vurgulu vezinlerdir. (Mevlevî, 1384, s.24) Kendisi mütenasip vezinleri özellikle sema meclisleri için tercih etmiştir. (Louis, s.334) *Dîvân-ı Şems-i Tebrîzî*'deki kafiyeler çeşitli şekillerdedir. Mevlânâ Farsça kafiyelerin çokluğundan kâmil manada istifade etmiştir. Beyitlerin içindeki kafiyeler, her beytin sonunda yer alan kafiyeden daha uzundur ve uzun redifler Mevlânâ'nın gazellerinin en belirgin özelliklerindedir. (Mevlevî, 1384, s.24-26; Louis, s.334) Mevlânâ bazısı sema sebebiyle olmak üzere gazel kalıbında değişiklik ve yenilikler meydana getirmiştir. Kendisi sema meclisinde mutribe göre irticalen gazel söylemiştir. (Mevlevî, 1387, c.1, s.123-124) *Mesnevî*'de yer alan mazmunlar bazen *Dîvân-ı Kebîr*'de de yer almıştır. *Dîvân*'daki bazı gazeller *Mesnevî*'deki bazı hikâyelerle kıyas edilebilir özelliktedir. (Zerrînkûb, c.1, s.299-300) *Dîvân-ı Kebîr*'in doğrudan doğruya bir muhatabı yoktur. Eğer bir muhatabı bulunsa, bu muhatap yeryüzü inceliklerinden haberdardır. (Sübhânî, s.89) *Dîvân*'daki bazı gazellere göre Mevlânâ'dan şiir talep edenlere Mevlânâ şiir söylemek için bazı koşullar öne sürmüştür. (Mevlevî, 1387, c.1, s.128-29)

Dîvân-ı Kebîr'deki bazı gazellerin beyit sayıları normalden daha uzundur. Hatta *Dîvân*'da 92 beyitten oluşan bir gazel dahi bulunmaktadır. (Mevlevî, s.124-25) Bazı uzun gazellerde Mevlânâ sözü devam ettirmek için bağımsız bir beyit veya kafiyeden istifade etmiştir. Daha önceki gazel ile aynı vezne sahip olan bir gazeli başka bir kafiye ile söylediği de olmuştur. Kendisi bu işi terci' olarak adlandırmaktadır. (Mevlevî, s.129-130)

Dîvân-ı Şems-i Tebrîzî, Mevlânâ'nın gazelleri, terci-i bendleri ve rubâîlerinden oluşmaktadır. *Dîvân-ı Şems*'in *Mesnevî*'ye nazarla dünya kütüphanelerinde daha az elyazması nüshası bulunmaktadır. Şimdiye kadar *Dîvân-ı Şems*'in yaklaşık 90 elyazması nüshası bulunmuştur. Bu elyazması nüshaların en eskisi Konya'daki Mevlânâ Müzesi'nde bulunmaktadır. Hasan b. Osman Mevlevî'nin Şevvâl

h.768'den 1 Rebûlevvel h.770'e kadar kaleme aldığı bu nüsha iki ciltten oluşmaktadır. (Mevlevî, 1386, c.1, (Mukaddime; Sübhânî) s.55-57)

Dîvân-ı Şems-i Tebrîzî ilk defa iki cilt halinde 50 bin beyit olarak Hindistan'da basılmıştır. (Lekhnov; 1302) On ciltten oluşan Bediüzzamân Fûrûzânfer'in *Külliyât-i Şems-i Tebrîzî* veya *Dîvân-ı Kebîr* adıyla anılan tashihi şu ana kadar basılmış olan *Dîvân*'ın en muteber baskısıdır. (Tahran, h.1336-1344) Bu tashihin dokuz ve onuncu ciltleri kafiye fihristlerinden oluşmaktadır. Sekizinci ciltte 1983 rubâî yer almaktadır, ancak şüphesiz 3876 beyitten oluşan bu rubâîlerin bazıları Mevlânâ'ya ait değildir. Yedinci cildin yarısı gazel telakki edilen şiiirlerden oluşmaktadır. Bu bölümde 17 beyit ve 44 terci-i bend yer almıştır. Fûrûzânfer'in tashih ettiği *Dîvân*'da toplam 40236 beyit bulunmaktadır. Yedinci cildin diğer yarısında *Dîvân*'da geçen bilinmeyen kelimeler, tabirler, ıstılahlar ve *Dîvân-ı Kebîr*'in fihristleri yer almaktadır. *Dîvân-ı Şems-i Tebrîzî*'nin bir diğer baskısı Tevfik Sübhânî tarafından Konya Mevlânâ Müzesi'ndeki h.768-770 tarihli elyazması nüshası esas alınarak, beyit fihristleriyle birlikte iki cilt halinde hazırlanmıştır. Sübhânî'nin bu eseri h.1386 ve h.1389 yıllarında basılmıştır. Bu nüshada 3260 gazel, 43 terci-i bend, 1866 rubâî olmak üzere toplam 40285 beyit bulunmaktadır. Türk bilgini Abdülbaki Gölpınarlı (ö.1982) Mevlânâ Müzesi'ndeki nüshayı esas alarak *Dîvân-ı Kebîr*'i yedi cilt halinde Türkçeye çevirmiş ve her cildin sonuna eklediği açıklamalarla birlikte yayımlamıştır. (İstanbul, 1957-1958) Türk bilgin Nevit Oğuz Ergin, Gölpınarlı'nın *Dîvân* tercümesini İngilizceye tercüme etmiştir. (Kaliforniya, 1997) Gölpınarlı, *Dîvân-ı Kebîr*'in rubâîlerden oluşan Türkçe tercüme cildini daha sonra yayımlamıştır. (İstanbul, 1964) Avrupa'da Mevlânâ'nın şiiirleri ilk defa Almancaya tercüme edilmiştir. Avusturyalı şark bilimci Joseph Von Maher-Purgstall (ö.1856) Viyana'ya döndükten sonra İran edebiyat tarihi hakkında bir kitap yazmıştır. (Wien, 1818) Bu kitaptaki 78 sayfa *Mesnevî*'deki kıtalar ile *Dîvân-ı Şems-i Tebrîzî*'de bulunan bazı gazellerin Almanca tercümelerinde oluşmaktadır. (Louis, s.566) Maher-Purgstall'dan sonra Friendrich Ruckert (ö.1866) *Dîvân-ı Şems-i* esas alarak 42 gazel yazıp yayımlamıştır.

(Tübingen, 1821) Avusturyalı şark bilimci Vinzens Rieter Von Rosen Zweig-Schwanau (ö.1865) Mevlânâ'nın *Dîvân*'ındaki 75 gazeli Almancaya tercüme edip, Farsçaları ile birlikte yayımlamıştır. (Wien, 1838) *Gazeliyyât-i Şems*'ten etkilenip, Almanca şiir yazıp, şöhret bulan kişiler şunlardır: Ernest Bertram (ö.1957) Hanns Meinke (ö.1974) Ernest Eglî (ö.1974) Annemarie Schimmel. (ö.1381) (Schimmel, s.566-68) İsviçre şark bilimci Johann Christoph Bergel de *Dîvân-ı Şems*'teki rubâîleri Almancaya şiir kalıbı ile tercüme edip yayımlamıştır. (Bern, 1974, 2004) Ayrıca kendisi *Dîvân*'daki 100 rubâîyi Almancaya tercüme edip, müstakil olarak yayımlamıştır. (Zürich, 1993, s.568) İngiltere'de şark bilimci Reynold Nicholson (ö.1945) Mevlânâ'ya özel bir ilgi göstermiş ve *Gazeliyyât-i Şems*'teki 48 gazeli İngilizceye tercüme edip, Farsçalarıyla birlikte yayımlamıştır. (Cambridge, 1898) Ondan sonra Nicholson'un talebesi Arthur John Arberry (ö.1969) *Dîvân-ı Şems-i Tebrîzî*'de bulunan 100 rubâîyi İngilizceye tercüme edip yayımlamıştır. (Londra, 1949) Ayrıca Arberry daha sonra *Dîvân-ı Şems*'te bulunan 400 gazeli beyit beyit İngilizceye tercüme edip, iki cilt halinde yayımlamıştır. (Londra ve Chicago, c.1, 1968; Chicago, 1979) Arberry, Mevlânâ'nın düşünce ve şiirlerinin batıda yayılması noktasında önemli bir rol oynamıştır. (Chicago, 1979, s.534, 531-35) Mevlevî silsilesinin pîri olan Veled Çelebî Efendi, Mevlânâ'nın 276 rubâîsini Fransızcaya tercüme edip *Rubâ'îyyât* adıyla yayımlamıştır. (Paris, 1905, s.565) *Gazeliyyât-i Dîvân-ı Şems*'in Fransızca yapılan en önemli tercümesi Eva de Vitray-Meyerovitch adlı Fransız bayana aittir. Kendisi bu tercümeyi İranlı bilim adamı Muhammed Mekrî ile birlikte yapmıştır. (Paris, 1973, s.544-45) *Dîvân-ı Şems-i Tebrîzî*'nin en önemli İtalyanca tercümesi 50 gazel ve 12 rubâîden oluşan tercümeyle Alessandro Bausani'ye aittir. (Milan, 1980, s.546) İbrâhîm Desûkî, *Dîvân-ı Şems-i Tebrîzî*'de bulunan 101 gazeli iki cilt halinde *Muhtârât Min Dîvân-ı Şemseddîn Tebrîzî* adıyla Arapçaya tercüme etmiştir. (Kahire, 2000) İran'da da *Dîvân*'dan önemli sayıda seçki yayınlanmıştır. Bu seçkilerin en önemlisi *Şemsü'l-Hakâik* adıyla anılan ve Asker Erdûbâdî (Tebriz, Taş Baskı, h.1280) hattıyla yazılan Rızâkullihân Hidâyet'e (ö.1288) ait

olan seçkidir. H.1336 yılından sonra *Dîvân-ı Kebîr*'den kısa açıklamalarla birlikte çok sayıda seçki hazırlanmıştır. Muhammed Cafer Mahcûb'un hazırladığı *Ber Gozîde-i Dîvân-ı Şems-i Tebrîzî* (Tahran, h.1336) Ebû'l-Kâsım Encû-yi Şîrâzî'nin hazırladığı *Mekteb-i Şems, Muntehib-i Gazeliyyât-i Mevlevî* (Tahran, h.1347) Muhammed Rızâ Şeffî'i Kedkenî'nin hazırladığı *Gozide-i Gazeliyyât-i Şems* (Tahran, h.1387) Sîrûs Şemîsâ'nın hazırladığı *Gozide-i Gazeliyyât-i Şems* (Tahran, h.1368) Bahâeddîn Hürremşâhî'nin 400 gazeli seçip şerh ettiği *İnsanem Ârzûst* (Tahran, h.1386) adlı seçkisi bu seçkilerden bir kaçıdır. *Dîvân-ı Şems*'te bulunan şiirler son zamanlarda müzik vasıtasıyla dünyada çok şöhret bulmuştur. (Tahran, 1386, s.625-638)

KAYNAKÇA

- Fürûzânfer, Bediüzzâmân, *Risâle Der Tahkîk Ahvâl-i Zindegî-yi Mevlânâ Celâleddîn Muhammed Meşhûr Be Mevlevî*, Tahran, 1366.
- Gölpınarlı, Abdülbaki, *Mevlâna Celâleddîn; Zindegî, Felsefe, Âsâr ve Gozîde Ez Ânhâ* (Çev. Tevfik Sübhânî) Tahran, 1370.
- Lewis, Franklin D. *Rumi; Past And Peresent, East and West, the life, teaching and poetry of Jalâl al-Din Rumi*, Oxford 2001.
- Mevlevî, Celâleddîn Muhammed b. Muhammed, *Dîvân-ı Kebîr; Külliyyât-i Şems-i Tebrîzî*, Nushe-i Konya (Nşr. Tevfik Sübhânî) Tahran, 1386.
- Mevlevî, Celâleddîn Muhammed b. Muhammed, *Gazeliyyât-i Şems-i Tebrîzî* (Nşr. Muhammed Rızâ Şeffî'i Kedkenî) Tahran, 1387.
- Mevlevî, Celâleddîn Muhammed b. Muhammed, *Gozîde-i Gazeliyyât-i Şems* (Nşr. Muhammed Rızâ Şeffî'i Kedkenî) Tahran, 1384.
- Mevlevî, Celâleddîn Muhammed b. Muhammed, *Kaht-i Hûrşîd Gozîne-i Gazeliyyât ve Rubâiyyât-i Mevlânâ Celâleddîn Belhî-yi Rûmî*, (Nşr. Mecîd Rûşenger) Tahran, 1384.
- Mevlevî, Celâleddîn Muhammed b. Muhammed, *Külliyyât-i Şems, Yâ Dîvân-ı Kebîr*, (Nşr. Bediüzzamân Fürûzânfer) Tahran, 1355.
- Nevâbî, Yahya Mâhyâr, *Gazelî Ez Mevlânâ Bâ Kafiye-i Yûnânî*, Âyende, 1369.
- Safâ, Zebîhullâh, *Târîhî Edebiyyât Der Îrân ve Der Kalemrû Zebân-i Fârsî*, C.3, Tahran, 1378.
- Sübhânî, Tevfik, *Mevlânâ Der Mesnevî ve Gazeliyyât-i Şems*, Mecele-i Tahkîkât-i Fârsî, Behş-i Fârsî-yi Dânişgâh-i Dihlevî-yi Hind, 1996.
- Zerînkûb, Abdülhüseyn, *Sırr-i Ney; Nakd ve Şerh-i Tahlîl ve Tatbîkî-yi Mesnevî*, Tahran, 1364.

